

Неостварено бекство у велики свет

Преносимо одломак из „Дневника 1942–2001“ Александра Тишме који ускоро објављује Академска књига из Новог Сада

11. мај 1960.

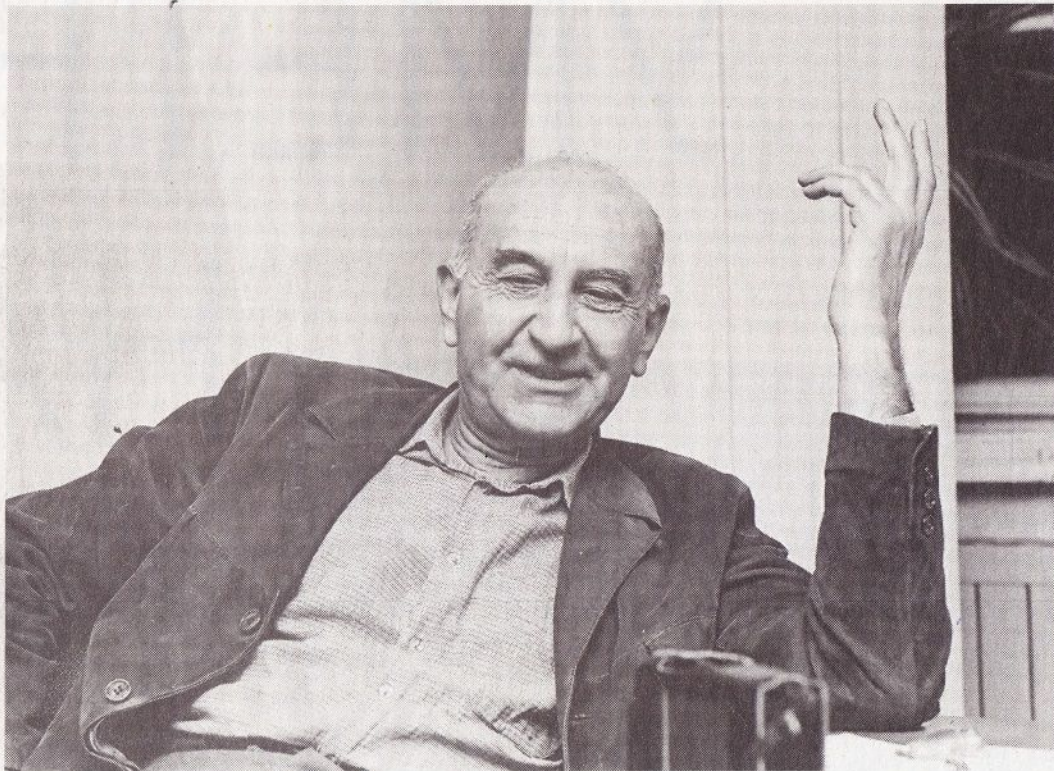
Кош, који је донео нов рукопис, каже ми у разговору: „Можда је требало да останете у Београду.“ Затим, пошто је промислио: „Уколико бисте били у стању да издржите тамошње удурме.“ Ја живо повлађујем, кажем да сам Београд напустио баш зато што сам осетио да не могу тамо да издржим. Он на то: „Зато је крива ваша мати.“ Ја, не схватајући: „Мислите, сувише ме је чувала, па нисам навикао на грубости?“ Али, он циља на јеврејство моје мајке. „Не, не“, каже, „него је то таква особина. Чим се осети отпор, одмах се повлачи.“ Онда додаје један типичан јидиш израз, више се не сећам који – док реч Јевреј или јеврејски не изговара. И то је први пут да неко од нас двојице спомене своју нацију. Утисак на мене је толики – не непријатан – да забрављам да га упитам: је ли његова борбеност, кроз рат и кроз доцније групашке окршаје, последица тог сазнања, тежња да се та национална особина сузбије?

У међувремену, Са. ми каже да јој је Мура, гледајући у кафу гатала да ја нећу са њом на пут. Одмах сам поверовао и већ сам спреман да прихватим пораз – са једним дубоким осећањем беспомоћности. Вероватно је да ћу врло неуверљиво насртати на Тривића, који треба у унутрашњим пословима да убрза издавање мог пасоша.

16. мај 1960.

Преда мном стоје, после решене легализације, два задатка: један у моме односу према друштву, други у мом односу према писању.

И у једном и у другом односу, после добијених шамара (одбијања рукописа, потискивања с места после Михизовог доласка), можда сам се сувише повукао у своју ојаћену особитост, која прети да ме учаури. Наравно, прво место у тим бригама има дело: треба ли оно збиља да се ограничи на мене, на мој „случај“? Да ли је довољно као писац бити занимљив јунак fiction-a, и, у најбољем случају, веран интерпретатор тог јунака? И ако није, докле могу ја, слаб измишљач и маштар какав сам, ићи у ширину при дочаравању, а да не склизнем у лак жанр, у кич?

Александар Тишма Фото Бранко Лучић/Викимедија 3.0

1. јул 1960.

Вукао сам ову свеску сасвим узалудно хиљадама километара, кроз неколико земаља. Нисам нигде ништа уписао, јер путовање више није за мене ствар судбине, већ у најбољем случају ствар разоноде. И то не оне најкорисније.

Лош сам путник, не узбуђују ме ни крајеви ни људи, по галеријама, по возовима, по улицама мотам се напола равнодушан. Сигурно имам извесну моћ опсервације, која је међутим општа и плитка; исто тако је сигурно да уmem да шармирам домаће људе, јер се у сусрету с њима осећам крилато, као културно дорастао емисар једне ноторно некултурне средине. Дobar амбасадор дакле, или рецимо аташе, али та врлина носи са собом горак укус промашаја. Јер ја сам писац, зар не?

Али какав писац? Писац који у новоме види само нове могућности за остварење нимфоманије. Писац који у поплави живота, ослобођеног стега своје средине, стега задатака и ограничења, осећа свој напор сићушним, готово апстрактним. Јер ја сам – то је сад већ дефинитивно јасно – писац са темом неоствареног бекства у велики свет. Чим се пак то бекство – путовањем – макар делимично остварује, у мени престаје да куца разлог мога рада, па дакле и по-

стојања. А са друге стране стоји тешко жаљење због неостварености, односно због само делимичне остварености. Када сам у повратку прелазим нашу границу, мучио ме је призор гласне гомиле шверцера партијаца, који су с мешавином дивље радости и кајања товарили текстил из Трста. Зар ја њима да припадам? Не, сигурно не; али не припадам ни мирном, мало анемичном свету Запада. Никуд не припадам – то ми је већ одавно јасно. Међутим, док ово сазнање у самоћи маловарошког изгнанства носи црту трагичности, оно у додиру са светом добија једну сасвим реалну, баналну црту националне хетерогености. Просто: префин сам за једну средину, али у другој могу да се потврдим само као префин представник те прве средине. Значи, лажна улога и на једној и на другој страни. И сумња у чистоту теме.

4. јул 1960.

На Атанацковићево упозорење да у Кошовој новој књизи *Снег и лед* има политички неподесних места (супротстављен је званични метеоролог, оптимист, незванично, песимист, при чему маса подржава другог), Бошко спремно узвикује: „Ако је тако, нећемо га штампати!“ Ту тријумфује мурти-бинг и побуна против њега

више не долази у обзир. За литературу је то разуме се погубно, па и за Бошка као литературу – но он се у овом тренутку највише брине за то да набави магнетофон и што лепшу машину за писање.

Мени је сад све ово мучно, јер долази изненадно, као удар, после боравка напољу, где сам био одсечен од сличног резоновања.

14. јул 1960.

Читајући Берковичијев сценарио који ми је *Будва-филм* понудио на превођење, подсећам се на примедбу Љубе Радичевића после читања мог снопсиса за филм *Аушобус на линији Б*. „Како би се то могло приказати уверљиво: да младић добровољно препушта девојку другоме? И то код нас, где се за девојку покољу!“ Ја бих, међутим, баш такав сценарио могао да напишем; могао бих да напишем и овакав као Берковичи, о имагинарном пожртвованом доктору у имагинарном граду под немачком окупацијом. Мој јеврејски мозак, превасходно способан за теоретску психологију, нема контролну брану стварности, која је чврсто усађена у сваком урођенику. Отуд романтична лепршавост, кичерска слаткоћа *Јелена Гавански*.

У целој овој неизлечивости има једна позитивна црта. Живећи баш на овом тлу, где је осећање стварности још врло снажно, не могу да се прославим разним *Др Бернардијима* (тако се зове Берковичијев сценарио) и приморан сам да, са много мука и дугим прикупљањима ретких својих стварносних података, правим досадне, али истините слике попут *Концертна*. Морам бити писац малог опуса, али са шансом да то мало буде густо од доживљаја.

*

Страх од смрти, то је страх за своје тело. Лежећи неко вече обузет страхом, осећао сам тело – његове линије – које су осушене да се избришу. Вољене линије, а био сам заборавио да се оне од година расплињују, да ражњају у односу на оне што су их некад жене волеле, због чега сам – па и пре жена, предосећајући то – био њима усхићен. Заборављао сам да своје тело више не волим толико. Је ли то слабљење љубави почетак религије? После ласцивне сцене тројног задовољавања, коју сам гледао кроз кључаоницу код Црне Олге, помало ми се гаде моје помаме и куша ме идеја чистоте, слободе.